

NOWE ŻYCIE
NEW LIFE
חיים חדשים

AUSCHWITZ JEWISH CENTER
CENTRUM ŻYDOWSKIE W OSWIĘCIMIU
המרכז היהודי באושוויץ

ŻYDZI W OŚWIĘCIMIU

Oświęcim położony jest na geograficznej i kulturowej granicy pomiędzy Śląskiem i Małopolską, gdzie przez wieki, ziemie polskie przenikały wpływy czeskie i niemieckie, nadając temu regionowi wielokulturowy charakter.

Początki osadnictwa żydowskiego w mieście sięgają pierwszej połowy XVI wieku i należą do jednego z najstarszych w Małopolsce. Oświęcim, przez mieszkańców w nim Żydów nazywany był w jidysz *Oszpicin*. Miasto bywało także nazywane *oświęcimską Jerozolimą*. Począwszy od wieku XVI, aż po rok 1939 lokalna społeczność żydowska stanowiła jeden z najważniejszych czynników kształtujących oblicze i rozwój Oświęcimia.

W pierwszych dniach września 1939 r. Niemcy wkroczyli do Oświęcimia, odtąd obowiązywało użycie jego niemieckiej nazwy – *Auschwitz*. W marcu i kwietniu 1941 r. Żydów oświęcimskich wysiedlono do Będzina, Chrzanowa i Sosnowca, a po krótkim czasie osadzono ich w utworzonych tam gettach. Po ich likwidacji w 1943 r., uwięzieni w nich Żydzi, w tym także oświęcimscy, zostali deportowani do obozu KL Auschwitz, gdzie zdecydowana większość z nich została zamordowana.

Z blisko siedmiotysięcznej populacji Żydów oświęcimskich, Holocaust przeżyli nieliczni. Niektórzy z nich w pierwszych miesiącach 1945 r., po wyzwoleniu miasta i obozu KL Auschwitz wrócili na krótko do rodzinnego miasta (we wrześniu 1945 r. było ich zaledwie 186). Próba odbudowy życia żydowskiego jednak się nie powiodła.

Po wyjeździe z Oświęcimia osiedlili się m.in. w Australii, Belgii, Izraelu, Kanadzie, Niemczech, Szwecji i USA. Część z nich, wraz ze swoimi rodzinami lub ich potomkami żyje tam do dnia dzisiejszego.

Stoją od prawej: Amalia Leser wraz z trójką swoich dzieci – Fajcją (Felicja), Ecią (Erna) oraz Sabina, Oświęcim, 1932. Ze zbiorów Sabiny Rosenbach.

Standing R-L: Amalia Leser with her children – Fajcia (Felicja), Ecia (Erna) and Sabina, Oświęcim, 1932. Sabina Rosenbach private collection.

Centrum Żydowskie w Oświęcimiu jest jednym z ostatnich śladów żydowskiej obecności w mieście, którego nazwa w trakcie wojny została zmieniona na Auschwitz.

Celem działalności otwartego w 2000 r. ośrodka jest kultywowanie pamięci o żydowskich mieszkańcach Oświęcimia oraz edukacja ze szczególnym uwzględnieniem problematyki Holocaustu i współczesnych zagrożeń związanych z antysemityzmem i innymi uprzedzeniami.

Centrum obejmuje Muzeum Żydowskie, synagogę Chewra Lomdej Misznajot oraz Centrum Edukacyjne. Od 2006 r. Centrum Żydowskie w Oświęcimiu jest stowarzyszone z Muzeum Dziedzictwa Żydowskiego w Nowym Jorku.

JEWS OF OŚWIĘCIM

Oświęcim is located on a geographical and cultural border, between Śląsk (Silesia) and Małopolska (Little Poland). For centuries, Germanic and Bohemian (Czech) influences impacted this area of Poland, giving it a multicultural character.

The Jews came to Oświęcim in the first half of the 16th century, making it one of the oldest settlements in the Małopolska region. Throughout the centuries, Jews referred to Oświęcim by its Yiddish name, *Oshpitsin*. The town was also known as the *Oświęcim Jerusalem*. From the time they first settled until World War II, the Jews of Oświęcim were highly influential in the development of the town and impacted its economy, culture, and social life.

In the first days of September 1939, the Germans invaded Oświęcim and renamed it *Auschwitz*. Expulsions of Oświęcim Jews took place in March and April 1941 and they were sent to ghettos in Będzin, Chrzanów, and Sosnowiec. In the two years following the deportations, the ghettos were liquidated and most of the Jews living there were sent to their deaths in the gas chambers of the Auschwitz-Birkenau death camp.

Of the nearly 7000 Jews who lived in Oświęcim before the war, only a handful survived the Holocaust. In 1945 after the liberation of Oświęcim and Auschwitz-Birkenau only 186 survivors returned to the town. However, the attempt to restore Oświęcim's Jewish life did not succeed.

The Jews who decided to leave Oświęcim before and after the war mainly settled in Australia, Belgium, Canada, Germany, Israel, Sweden, and the United States. Some of them still live in these countries today with their families.

Synagoga Stowarzyszenia Lomdej Misznajot, ok. 1940. Ze zbiorów Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau.

Chevra Lomdei Mishnayot Synagogue, c. 1940. Collection of the Auschwitz-Birkenau State Museum.

Perl Bernstein i jej mąż Abraham Wasserteil, Oświęcim, przed 1939. Ze zbiorów Ruthi Harniv. Ruthi Harniv private collection.

Marta Świdarska (po lewej) i jej przyjaciółka Olga Pressler, Oświęcim, 1934. Ze zbiorów Marty Świdarskiej.

Marta Świdarska (left) and her friend Olga Pressler, Oświęcim, 1934. Marta Świdarska private collection.

The Auschwitz Jewish Center (AJC) is the only Jewish presence in Oświęcim – the Polish name for Auschwitz – a town that is now primarily associated with the site of the darkest tragedy of the 20th century.

In September 2000, the AJC opened its doors to honor the former residents of the town and to teach future generations about the destruction caused by the Holocaust as well as to raise awareness of the contemporary dangers of antisemitism and other forms of xenophobia. The Center's facilities include the Jewish Museum, Chevra Lomdei Mishnayot Synagogue, and Education Center. Since August 2006, the Center has been affiliated with the Museum of Jewish Heritage – A Living Memorial to the Holocaust in New York, USA.

NOWE ŻYCIE

Wystawa prezentuje 19 osobistych historii byłych mieszkańców Oświęcimia mieszkających obecnie w Izraelu. Są wśród nich wszyscy ci, którzy opuścili Polskę w latach 30. XX w., jeszcze przed niemiecką inwazją we wrześniu 1939 r., Żydzi którzy przeżyli Holokaust pod niemiecką okupacją lub w głębi ZSRR, jak również ci urodzeni po wojnie.

Żydzi oświęcimscy stworzyli w Izraelu pokaźną społeczność, do której przynależeli zarówno ocaleni z Holokaustu, jak również przedwojenni emigranci, głównie pionierzy - syjoniści - idealiści marzący o odrodzeniu państwa. Podobnie jak Żydzi wywodzący się z innych miejscowości także i oni założyli swoją własną organizację. Irgun Jocej Oświęcim skupia byłych mieszkańców miasta, a jej celem jest upamiętnianie historii swojej gminy i dbałość o pamięć jej pomordowanych członków. W roku 1977 w Jerozolimie, ich staraniem została również wydana Księga Pamięci poświęcona historii żydowskiego Oświęcimia: *Sefer Oshpitsin. Oświęcim-Auschwitz Memorial Book*.

Każdego roku w Dzień Pamięci o Holokauście – Jom ha-Szoa oświęcimianie spotykają się przy pomniku upamiętniającym społeczność żydowską Oświęcimia na telawiwskim cmentarzu Kirjat Szaul.

Przystępując do realizacji projektu *Nowe Życie*, mieliśmy świadomość, że wraz z upływem czasu nieliczni już świadkowie tamtych wydarzeń odchodzą, a ich niezwykle historie niejednokrotnie – poza gronem rodzinnym – nie miały szansy dotrzeć do szerokiego grona odbiorców. W chwili obecnej żyje w Izraelu jedynie około kilkudziesięciu mieszkańców Oświęcimia. Z tego też względu *Nowe Życie* stara się także spełniać funkcję dokumentującą i upamiętniającą.

Chcemy także, aby wystawa stanowiła pomost pomiędzy współczesnym Izraelem i współczesną Polską; tragiczną historią a teraźniejszością, pokazując osobiste historie i losy ocalałych, których życie splotło się nierozwalnie z tymi dwoma krajami.

Mamy nadzieję, że *Nowe Życie* będzie poruszającą opowieścią o zwycięstwie, woli życia, chęci przetrwania i odradzaniu się narodu żydowskiego po katastrofie.

Foto.:

Menachem Rosenbach: Zoltan Soli Fordi;
Ori Bar-Gil: Hamutal Davidi;
Rivka Gerskovich&Tamir: Guy Yitzhaki.

NEW LIFE

New Life presents 19 personal histories of former residents of Oświęcim who live in Israel today. It features those who left Poland in the 1930's, before the German invasion in September 1939, Jews who survived the Holocaust under Nazi occupation or in the remote regions of the Soviet Union, and those who were born after the war.

Many of Oświęcim Jews who were pre-war immigrants to Palestine were Zionist pioneers dreaming about the establishment of the State of Israel. As did Jews from many other destroyed communities, the former residents of Oświęcim established their own fraternal organization, Irgun Yotzey Oświęcim (Association of Former Residents of Oświęcim), which is active in commemorating the history of their destroyed community and the memory of the murdered residents of the town. Through their efforts, *Sefer Oshpitsin, the Oświęcim-Auschwitz Memorial Book* was published in 1977.

Every Spring, on Holocaust Memorial Day, Yom HaShoah, the former residents of Oświęcim gather for a memorial ceremony at the monument dedicated to the Jewish community of their hometown in the Kiryat Shaul cemetery in Tel Aviv.

While creating *New Life*, we were aware that the few remaining witnesses of those times are passing away and it was unlikely that many outside their immediate families would hear their unique stories. Today, only several dozen former residents of Oświęcim are still alive in Israel. *New Life* is therefore both a documentation and remembrance project.

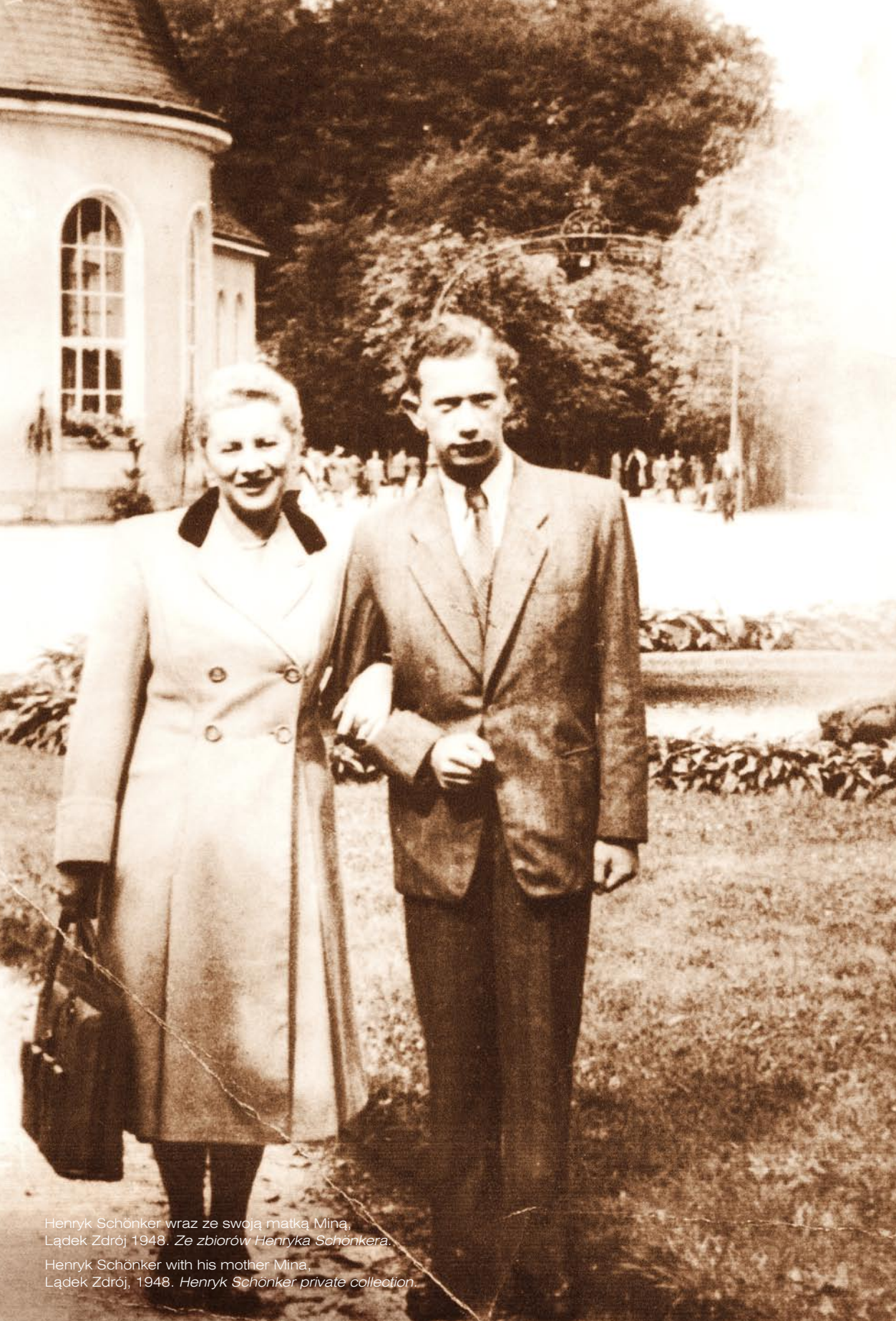
We hope this exhibition will serve as a bridge between Poland and modern-day Israel, as well as a link between the tragic history and contemporary times. *New Life* presents personal stories and the fate of survivors, as well as the inextricable connection between the two nations.

New Life is a powerful story of the triumph of life in the face of overwhelming devastation and of the Jewish State reborn after the catastrophe.

Photo:

Menachem Rosenbach by Zoltan Soli Fordi;
Ori Bar-Gil by Hamutal Davidi;
Rivka Gerskovich&Tamir by Guy Yitzhaki.

Henryk Schönker wraz ze swoją matką Miną,
Łądek Zdrój 1948. Ze zbiorów Henryka Schönkera.

Henryk Schönker with his mother Mina,
Łądek Zdrój, 1948. Henryk Schönker private collection.

Ilu polskich Żydów przeżyło Zagładę?

Szacunkowe oceny strat przedwojennej, ok. 3,5 milionowej populacji polskich Żydów wynoszą blisko 90%. Oznacza to, że Zagładę przeżyło jedynie ok. 350 tys. osób.

Pomimo katastrofy, Żydzi w Polsce podjęli jednak próbę odbudowy własnej egzystencji - nie tylko w wymiarze osobistym - ale również w skali całej ocalałej populacji. W połowie 1946 r. społeczność żydowska osiągnęła najwyższy poziom liczebny w okresie tuż po wojnie, a głównymi jej skupiskami był Dolny Śląsk (ok. 90 tys.), Łódź (ok. 30 tys.), Szczecin (od 20 do 31 tys.), Kraków (ok. 13 tys.) oraz Warszawa (ok. 8 tys.).

How many Polish Jews survived the Holocaust?

Historians estimate that close to 90% of the nearly 3.5 million pre-war Polish Jews perished. Thus only some 350,000 Polish Jews survived the Holocaust.

Despite the tragedy, Jews in Poland attempted to rebuild their lives both individually and as a community. In mid-1946, the Jewish population reached its postwar peak, with the greatest numbers of Jews living in Lower Silesia (approx. 90,000), Lodz (approx. 30,000), Szczecin (from 20,000 to 31,000), Krakow (approx. 13,000), and Warsaw (approx. 8,000).

W jaki sposób ocaleni przeżyli Zagładę?

Losy tych, którzy ocalili i sposoby ich przetrwania, jak również osobiste doświadczenia były rozmaite. O ich życiu bądź śmierci decydowały - co sami w znakomitej większości podkreślają - przypadek i przychylność losu.

Część z ocalałych przetrwała dzięki ofiarności i pomocy nieżydowskiego otoczenia, otrzymując schronienie w prywatnych domach, specjalnie do tego celu przygotowanych kryjówek, klasztorach, itp. Inni walcząc w partyzantce, w wojsku polskim, jak również w niemieckich obozach. Część z kolei przeżyła na tzw. „aryjskich” papierach, przybierając podczas okupacji nieżydowską tożsamość. Największej jednak ich liczbie udało się przeżyć w rozmaitych - niejednokrotnie dramatycznych okolicznościach - na terenach ówczesnego ZSRR. Żydzi polscy trafili tam w wyniku przymusowych deportacji lub dobrowolnie, uciekając - szczególnie w początkowym okresie wojny - przed armią niemiecką. Do grupy tej należeli także ci, których Armia Czerwona zastała na zaanektowanych przez siebie terenach Polski po 17 września 1939 r., uznając ich za obywateli radzieckich.

How did they survive?

Despite the tragedy, Jews in Poland attempted to rebuild their lives both individually and as a community. In mid-1946, the Jewish population reached its postwar peak, with the greatest numbers of Jews living in Lower Silesia (approx. 90,000), Lodz (approx. 30,000), Szczecin (from 20,000 to 31,000), Krakow (approx. 13,000), and Warsaw (approx. 8,000).

Individuals survived the Holocaust in various ways. Many survivors attribute their survival both to their own initiative, but frequently to fateful “accidents” and sheer luck.

In Poland, some survivors were saved by local non-Jews by being hidden in private homes, arranged hideouts, monasteries, and other locations. Others fought in the partisan units or the Polish army or were interned in and survived Nazi camps. There were survivors who managed to obtain false papers (so-called “Aryan” papers) and lived under a false identity in Nazi-occupied Poland. However, most of those who survived the Holocaust did so in the remote regions of the Soviet Union. Polish Jews were either exiled there from the Soviet zone of occupation or fled to the USSR to escape the German army. Additionally, some Polish Jews were considered Soviet citizens by the Red Army during the Soviet occupation of eastern Poland after Sept. 17, 1939.

Dlaczego większość ocalałych opuściła Polskę?

Po Holokauście ocaleni znaleźli się w zupełnie nowej rzeczywistości, zazwyczaj bez rodziny, dachu nad głową, dawnych przyjaciół i życia, które pamiętali sprzed Zagłady. Rozpoczynali swoje życie od nowa. Adaptacji do nowych warunków nie sprzyjała jednak skomplikowana wewnętrznie sytuacja społeczno-polityczna komunistycznej Polski, antysemityzm, wrogość, a nade wszystko obojętność otoczenia i poczucie osamotnienia.

W swych przedwojennych mieszkaniach niejednokrotnie zastawali swoich dawnych sąsiadów, którzy zazwyczaj traktowali ich jak intruzów. Wrogość otoczenia powodowała także, że ocaleni zdecydowali się w wielu przypadkach zachować swoją nową tożsamość, dzięki której przetrwali Zagładę, nie chcąc ujawniać swojej żydowskości. Wielokrotnie powracający Żydzi padali ofiarami pogromów, rabunków i mordów. Ponadto, Polska jawiła się ocalałym jako ogromny cmentarz, na każdym kroku przypominając o dokonanej Zagładzie.

Momentem przełomowym – który ostatecznie rozwiązał resztki nadziei na stworzenie w Polsce bezpiecznej egzystencji – okazał się rok 1946 r. Od tego czasu liczba ludności żydowskiej zaczęła dramatycznie spadać, a bezpośrednio tego przyczyną był pogrom z 4 lipca 1946 r., kiedy to tłum w sposób niezwykle okrutny zamordował w Kielcach 42 Żydów. W konsekwencji, Żydzi znajdujący się wówczas w Polsce masowo uciekali na zachód, trafiając zazwyczaj do obozów dla przesiedleńców – dipisów.

Decyzje o wyjeździe, zazwyczaj podejmowane w bardzo dramatycznych okolicznościach, były bez wątpienia wypadkową wszystkich powyższych czynników, do których należy także dodać – jako jeden z istotniejszych – powstanie Izraela w 1948 r.

Why did most of survivors leave Poland shortly after the war?

Survivors returned to find that their families, homes, friends, and the life they remembered from before the catastrophe were gone. The survivors had to face an entirely new reality and start new lives after the Holocaust. They were confronted with the complex social-political situation in Communist Poland, anti-Semitism, hostility, and general indifference from the people around them, as well as a feeling of complete desolation.

Returning survivors often found pre-war neighbors in their homes and places of businesses who treated them as intruders. In some cases, survivors who had “passed” as Polish decided to retain their new identities and not disclose their Jewishness. There were numerous instances of returning survivors falling victim to pogroms, murders, and plunder. To many returning, Poland was perceived as a vast Jewish cemetery, where everything reminded them of the Holocaust.

The turning point which shattered any remaining hope for safe existence in Poland was the July 4, 1946 pogrom in Kielce, in which a mob murdered 42 Jews. This resulted in a mass flight of Jews westward to the Displaced Persons camps, and drastically reduced the number of Jews in Poland.

Among the most decisive factors was the creation of the State of Israel in 1948. The issues, events, and feelings described above caused many survivors to emigrate, usually in dramatic circumstances.

Od lewej Zofia Wójcik (Mrozińska), Zosia Körbel z córką Frydzą oraz Rozalia (Szoszana) Körbel, Oświęcim ok. 1949. Ze zbiorów Zofii Mrozińskiej.

L-R: Zofia Wójcik (Mrozińska), Zosia Körbel with her daughter Frydzia and Rozalia (Shoshana) Körbel, Oświęcim, c. 1949. Zofia Mrozińska private collection.

Izrael a ocaleni z Zagłady

Po opuszczeniu Polski przed ocalonymi pojawiło się szereg problemów i nowych wyzwań. Ich droga - używając słów Teodora Herzla - do *nowej-starej ziemi* niejednokrotnie okazała się bardzo dramatyczna i wiodła poprzez obozy dla przesiedleńców (dipisów) w Niemczech, brytyjskie obozy internowania na Cyprze, w których osadzano „nielegalnych” imigrantów żydowskich, pragnących przedostać się do Palestyny.

W Izraelu, który odrodził się w 1948 r., ocaleni musieli zadbać o codzienne sprawy - stworzyć swój własny dom, odbudować życie rodzinne, zdobyć pracę, rozpocząć edukację. Ocaleni musieli nauczyć się także nowego języka - bowiem hebrajski, dla zdecydowanej większości z nich był zupełnie nieznan. Część z nich musiała również - tuż po przybyciu - stanąć do walki w obronie nowego kraju, z wojskami ościennych krajów arabskich, które zaatakowały młode państwo. Wiele z nich w tej walce poległo.

Od samego początku ocaleni z Holokaustu, starali się z jednej strony brać czynny udział w budowie nowego państwa - każdy bowiem jak najszybciej chciał żyć jak prawdziwy sabra, Izraelczyk z urodzenia. Typ „nowego Żyda”, który starano się stworzyć w Izraelu sprawiał, że ocaleni byli często postrzegani jako uosobienie stereotypu bezsilnego żydowskiego uchodźcy.

Z drugiej zaś strony starali się zachować pamięć o tragedii sześciu milionów Żydów zamordowanych podczas Zagłady, traktując to jak spełnienie pośmiertnego testamentu ofiar, swoich rodzin i przyjaciół. Niejednokrotnie jednak ich historie i tragiczne doświadczenia z czasu wojny spotykały się z niezrozumieniem części izraelskiego społeczeństwa. W wielu przypadkach spowodowało to, że ocaleni dzielili się wspomnieniami na temat strasznych przeżyć z okresu Zagłady jedynie z towarzyszami niedoli i najbliższą rodziną.

Ważnym krokiem w kierunku zmiany takiego stanu rzeczy było utworzenie w 1953 r. Instytutu Pamięci Jad wa-Szem w Jerozolimie. Natomiast prawdziwym przełomem, który w konsekwencji na trwałe zmienił postrzeganie i rolę ocalonych w izraelskim społeczeństwie okazał się dopiero rok 1961 i transmitowany przez media w Izraelu proces Adolfa Eichmanna, niemieckiego zbrodniarza wojennego, jednego z głównych organizatorów planu masowej eksterminacji Żydów. Zmiana ta spowodowała m.in. to, że od tamtej chwili ocaleni z Holokaustu zaczęli w dużej mierze opowiadać o swojej przeszłości, a społeczeństwo izraelskie, było gotowe aby wysłuchać ocalonych. Doświadczenie Holokaustu i jego upamiętnianie stało się zaś nieodłączną i zarazem zasadniczą częścią tożsamości narodowej Izraelczyków.

Obecnie w Izraelu żyje ok. 200 tys. ocalałych z Holokaustu. Stanowią oni blisko połowę wszystkich tych z nich, którzy trafili do Izraela od chwili jego powstania w 1948 r. Ich wkład i wpływ na kształtowanie się Izraela jest widoczny w każdym aspekcie życia społecznego, gospodarczego, naukowego, edukacyjnego, kulturalnego, jak również politycznego.

Israel and the survivors

Survivors who left Poland faced new challenges. Those who chose to make their future in the “old-new land”, as Theodor Herzl called it, went through Displaced Persons camps in Germany as well as were often interned in British detention camps for “illegal” immigrants in Cyprus.

The State of Israel, newly born in 1948, absorbed immigrants at a rate that more than doubled its population in four years, had limited housing, health, and educational infrastructure. Despite these difficulties, most survivors chose to live in Israel. Survivors anxious to start their education and rebuild families, confronted a new language - Hebrew, and a search for jobs and homes. Soon after their arrival, many fought and died in the War of Independence against the invading armies of the neighboring Arab states.

From early on, Holocaust survivors joined in the efforts to build the new state and to live like true sabras, native-born Israelis. Yet in a country striving to create the strong “new Jew”, they often were viewed as embodying the stereotype of the powerless Jewish exile.

Nonetheless, survivors tried to keep alive the memory of the six million Jews murdered in the Holocaust as a tribute to their families, friends, and destroyed communities. Often their stories and dramatic experiences met with little understanding within Israeli society. As a result, many reluctantly decided not to share their stories except with fellow survivors and close family members.

The establishment and commemorative activities of Yad Vashem, the Holocaust Martyrs' and Heroes' Remembrance Authority, in Jerusalem (1953), was an important step in changing attitudes towards survivors. Another major turning point came with the publicly broadcast trial of Adolf Eichmann in 1961, a Nazi war criminal and one of the key organizers of the “Final Solution”. Following the trial, many survivors opened up and Israeli society turned its attention to their stories. The Holocaust experience and its commemoration became an essential part of Israeli identity.

Today, there are approx. 200,000 survivors living in Israel, which is roughly half of the number who arrived since Israel's establishment in 1948. Their contribution and impact has shaped Israeli society, economy, culture, education, and politics.

LOLA BODNER (1927-2009)

Lola was born in 1927 in Oświęcim. She lived with her family on 42-44 Jagiellońska St., and attended the Królowa Jadwiga primary school. Her parents, Nathan Silbiger-Haber and Eva Holtzer, owned a brick factory and a farm. In 1941 Lola, her parents and her two siblings were deported to Sosnowiec. From there Lola was sent to several forced labor camps, including Saybusch, Annaberg and Märzdorf. Through most of these camps

she was accompanied by her sister, Mirka and at the beginning of 1945 the sisters managed to escape from Christianstadt labor camp after other prisoners had dug under the fence. Lola and Mirka hid with a German family in Grünberg until the Red Army arrived.

In March 1945, Lola returned to her hometown but experienced hostility from former neighbors. In Oświęcim she met Maurycy Bodner, one of the first survivors to return to the town after the liberation of Gross Rosen concentration camp. He became the head of the Jewish Committee, which aided survivors returning from camps. Lola and Maurycy got married in Oświęcim in 1945 and adopted an orphaned former inmate of Auschwitz-Birkenau death camp named Mieczysław-Menachem, who had

been a victim of Dr. Mengele's experiments in the camp.

The Bodners left Oświęcim in 1946, traveling through Prague to reach Munich in the American Zone of Occupied Germany. Three years later they immigrated to Israel, where Lola was a housewife and Maurycy first had a toy factory and later worked in the aviation industry in Lod.

Lola suddenly died in Tel Aviv in February 2009. She had 2 children and 3 grandchildren.

Lola urodziła się w 1927 r. w Oświęcimiu. Wraz z rodziną mieszkała na ulicy Jagiellońskiej 42-44, na Starych Stawach, gdzie jej rodzice - Natan Silbiger- Haber i Ewa Holtzer - prowadzili cegielnię i posiadali pola uprawne. Lola uczęszczała do szkoły podstawowej im. Królowej Jadwigi. W 1941 r. wraz z rodzicami i dwojgiem rodzeństwa została wysiedlona do Sosnowca. Lola przeszła przez kilka niemieckich obozów pracy m.in. Saybusch, Annaberg, Märzdorf.

Przez większość tego okresu była razem ze swoją siostrą Mirką. Na początku 1945 r. obie siostry wraz z innymi więźniarkami uciekły z obozu pracy Christianstadt, robiąc podkop pod ogrodzeniem. Do czasu nadejścia wojsk radzieckich Lola i Mirka ukrywała się u niemieckiej rodziny w Grünbergu.

W marcu 1945 r. Lola wróciła do rodzinnego miasta, gdzie spotkała się z nieprzyjaznym przyjęciem ze strony dawnych sąsiadów. W Oświęcimiu poznała także Maurycego Bodnera, który - po wyzwoleniu z obozu Gross Rosen - jako jeden z pierwszych Żydów wrócił do Oświęcimia stając na czele Komitetu Żydowskiego i organizując pomoc dla osób powracających z obozów. Lola i Maurycy pobrali się w Oświęcimiu w 1945 r. i zaadoptowali małego Mieczysława - Menachema, sierotę, byłego więźnia KL Auschwitz, ofiarę pseudomedycznych eksperymentów dra Mengele.

Bodnerowie wyjechali z Oświęcimia w 1946 r. Przez Cieszyn, Pragę, dotarli do Monachium. W 1949 r. wyemigrowali z Niemiec do Izraela. W Izraelu Lola zajmowała się domem, a Maurycy prowadził fabrykę zabawek, a potem pracował w zakładach lotniczych w Lod. Lola zmarła nagle w lutym 2009 r. w Tel Awiwie. Miała syna i córkę oraz 3 wnuków.

GLUY YITZHAKI

ELINA SHAKED

Elina urodziła się w 1949 r. w Oświęcimiu. Oboje rodzice – Regina Grünbaum i Salomon Kupperman także pochodzili z Oświęcimia. Regina, przedwojenna działaczka młodzieżowej organizacji syjonistycznej Akiba, została wysiedlona w 1941 r. do Sosnowca, a stamtąd do obozów: Annaberg, Gross Rosen, Mauthausen i Bergen-Belsen, gdzie została wyzwolona. Salomon, działacz lewicowej partii syjonistycznej Hitachdut wraz z bratem w chwili wybuchu wojny uciekli na wschód do ZSRR, przebywali na Syberii oraz Uzbekistanie. Oboje po wojnie wrócili do swojego rodzinnego miasta. Pomimo, że Regina i Salomon znali się już z czasów przedwojennych, pobrali się dopiero po powrocie do rodzinnego miasta. Ślub religijny zawarli w 1948 r. w Wałbrzychu, a cywilny w Oświęcimiu rok później.

Kuppermanowie mieszkali przy ulicy Parkowej 1. Salomon pracował w Zakładach Chemicznych w Oświęcimiu, jako pracownik biurowy. Elina ukończyła w Oświęcimiu jedynie 6 klas w szkole podstawowej im. Królowej Jadwigi, bowiem wraz z rodzicami wyjechała w 1962 r. do Izraela. Kuppermanowie wyjechali pociągiem do Warszawy, potem do Włoch, a stamtąd statkiem do Hajfy. Zamieszkali w Holonie, gdzie Elina ukończyła liceum. Później, przez 27 lat pracowała w izraelskiej armii. Obecnie jest na emeryturze, lecz nadal pracuje na część etatu. Po wyjeździe z Polski utrzymywała kontakty ze swoimi szkolnymi kolegami oraz nauczycielami.

Elina, jej mąż Daniel oraz ich 2 dzieci mieszkają w Holonie.

Na zdjęciu powyżej: Elina, Szlomi, Reut oraz psy Tom i Tali.

Elina Shaked was born in 1949 in Oświęcim. Her parents Regina Grünbaum and Salomon Kupperman were also from the town. Regina, a prewar member of the Zionist Akiba youth movement, was deported to Sosnowiec in 1941. She went through a number of concentration camps, including Annaberg, Gross Rosen, Mauthausen, and Bergen-Belsen, where she was liberated in 1945. As soon as the war started, Salomon, a member of the Hitahdut left Zionist party, escaped to the Soviet

Union with his brother and remained in Siberia and Uzbekistan for the duration of the war. Elina's future parents returned to their hometown after the war. Having known each other from before the war, they had a religious wedding service in Wałbrzych in 1948 and were married again in Oświęcim in 1949.

The Kuppermans lived on 1 Parkowa St. and Salomon worked in the local chemical factory as a clerk.

Having completed six classes in Oświęcim's Królowa Jadwiga primary school, Elina left with her parents for Israel in 1962. The Kuppermans took a train to Warsaw, then traveled to Italy, where they boarded a ship to Haifa. They settled in Holon, where Elina finished high school.

Though settled in Israel, she kept in touch with her classmates and teachers from Poland. She worked in the Israeli army for 27 years and though currently retired, she still works part-time.

Elina lives in Holon with her husband Daniel and 2 children.

In the photo above: Elina, Shlomi, Reut and two dogs: Tali and Tom.

ZOLTAN SOLI FORDI

ELINOAR PALEIOV

Elinoar was born in 1935 in Oświęcim. Her father Iro Druks was an attorney, a member of the town council, and a prominent member of the Zionist Revisionist movement in Poland. Elinoar's mother, Łucja Liebermann, was born to a family of industrialists in Oświęcim.

Shortly before the outbreak of World War II, the Druks and Liebermanns fled Oświęcim, heading eastward. Elinoar, with her older brother Adam, her parents, and her mother's parents, Józefa and Joachim, travelled

through Przeworsk and Przemysł to reach Lvov, in Soviet-occupied Poland, where they stayed until 1940. Refusing to accept Soviet citizenship in June of that year, they were exiled to labor camps in the outer regions of the Soviet Union (Kozmodemyansk, Mari El Republic and Omsk, Siberia).

After the German invasion of the Soviet Union they were released from the labor camps and in 1942 found themselves in Uzbekistan (Tashkent and Samarkand). Later, they reached Tehran and Baghdad with General Anders' Polish Corps. Finally, on 31 December 1942, they arrived in Palestine. However, Łucja's parents decided to stay in Samarkand because of their advanced age. After the war, Elinoar's grandparents re-

turned to Oświęcim, only to leave for Israel several years later.

At first, the Druks lived at their aunt's in Kfar Saba but they moved to Holon in 1943. Elinoar served in the army and then worked for many years as a teacher. Today, she is retired and lives in Rehovot. She has 2 children and 6 grandchildren.

In the photo above: Elinoar Paleiov with her daughter Rit Mualem, Rehovot, 2008.

Elinoar urodziła się w 1935 r. w Oświęcimiu. Jej rodzicami byli Iro Druks, adwokat, radny miejski i znany w Polsce działacz związany z syjonistycznym ruchem rewizjonistycznym oraz Łucja Liebermann, pochodząca z rodziny oświęcimskich przemysłowców.

W 1939 r., na krótko przed wybuchem wojny, Druksowie i Liebermannowie wyjechali z Oświęcimia, kierując się na wschód. Elinoar, jej starszy brat Adam, Łucja, Iro oraz rodzice Łucji, Józefa i Joachim, przez Przeworsk, Przemysł dotarli do Lwowa, gdzie przebywali do 1940 r. W czerwcu tego samego roku – po tym jak odmówili przyjęcia radzieckiego obywatelstwa – zostali zesłani do obozów pracy w głębi ZSRR (Kozmodiemiańsk, Republika Maryjska oraz Omsk, Syberia).

Po inwazji Niemiec na ZSRR zostali zwolnieni z obozu i na początku 1942 r. dotarli do Uzbekistanu (Taszkient i Samarkanda). Później wraz z Armią Polską Generała Andersa trafili do Teheranu i Bagdadu. W Palestynie znaleźli się ostatecznie 31 XII 1942 r. Joachim i Józefa Liebermann, rodzice Łucji, z uwagi na swój podeszły wiek zostali w Samarkandzie, a po zakończeniu wojny wrócili do Oświęcimia. Do Izraela wyjechali kilka lat później.

Na początku

Druksowie zamieszkali u swojej ciotki w Kfar Saba, a w roku 1943 przeprowadzili się do Holonu. Elinoar służyła w wojsku, potem przez wiele lat pracowała jako nauczycielka. Obecnie mieszka w Rehovot, jest na emeryturze, ma 2 dzieci i 6 wnuków.

Na zdjęciu powyżej: Elinoar Paleiov wraz ze swoją córką Rit Mualem, Rehovot 2008.

GUY YITZIAKI

ADELA HUPPERT & HADASA DOMB

Adela (ur. 1928) i jej starsza siostra Hadasa (ur. 1925) urodziły się w Oświęcimiu. Ich rodzice - Rywka Natowicz i Leon Bauerfreund prowadzili sklep galanterijny przy ulicy Kolejowej, w domu Haberfelda. Bauerfreundowie mieszkali przy Nowym Rynku 12 (obecnie Plac Kościuszki). W 1939 r. rodzina przeniosta się do swoich krewnych do Bielska.

W chwili wybuchu wojny 9-osobowa rodzina Bauerfreundów uciekła na Wschód, do Jarostawia, a potem Lwowa. Później zostali zesłani w głąb ZSRR, do miejscowości Kopiejsk, położonej w okolicy Czelabińska na Uralu.

Po zakończeniu wojny Adela, Hadasa i ich ojciec Leon wrócili na krótko do Oświęcimia, ale na stałe mieszkali w Krakowie. Jeszcze w 1945 r. Adela i Hadasa wyjechały do Monachium, gdzie Adela skończyła szkołę pielęgniarstwa. Tego samego roku Adela wyjechała do Izraela i zamieszkała w Tel Awiwie. W 1955 r. wyszła za mąż za Bernarda Hupperta, który także pochodził z Oświęcimia i wyjechał do Nowego Jorku. Przez całe życie pracowała jako pielęgniarka. W 2006 r. wróciła - tym razem na stałe - do Izraela, gdzie już mieszkała dwójka jej dzieci.

Jej siostra Hadasa pozostała w Monachium, gdzie w 1948 r. wyszła za mąż, a rok później przyjechała wraz z mężem do Izraela. Przez szereg lat prowadzili sklep spożywczy.

Obie siostry mieszkają w Givatayim. Adela ma 3 dzieci i 9 wnuków, natomiast Hadasa ma 2 synów i córkę, 9 wnuków oraz 3 prawnuków.

GUY YITZHAKI

Adela (b. 1928) and her older sister Hadassah (b. 1925) were born in Oświęcim. Their parents, Rivka Natowicz and Leon Bauerfreund, had a store on Kolejowa St. in the Haberfeld House. The Bauerfreunds lived at Nowy Rynek 12. In 1939, the family left Oświęcim and moved in with relatives in Bielsko.

At the outbreak of World War II, the Bauerfreund family of nine escaped to the East, reaching Jarostaw and later Lvov. From Lvov, all nine were exiled to Kopeysk, near Chelyabinsk in the remote Ural Mountains of the Soviet Union.

After World War II, Hadassah and her father Leon returned briefly to Oświęcim. In 1945, Adela and Hadassah left for Munich, where Adela graduated from a nursing school. In the same year, Adela left for Israel, where she settled in Tel Aviv. In 1955, she married Bernard Huppert, who was also from Oświęcim, and moved to New York. She worked as a nurse for her whole life. In 2006, she returned to Israel where her two children lived.

Her sister Hadassah stayed in Munich until 1949, where she got married. She and her husband then emigrated to Israel. In Israel, they owned a grocery for many years.

Today, both sisters live in Givatayim. Adela has 3 children and 9 grandchildren and Hadassah has 3 children, 9 grandchildren, and 3 great-grandchildren.

In the photo above (L-R): Adela Huppert, Rivka Gerskovich (Hadassah's daughter), Hadassah Domb, and her grandson Tamir Gerskovich. Givatayim, 2008.

JERZY FEINER & ABRAHAM FEINER

Jerzy (ur. 1925) i jego starszy brat Abraham (ur. 1922) urodzili się w Oświęcimiu. Obaj wraz z dwójgim rodzeństwem oraz rodzicami - Leopoldem Feinerem i Ewą Appel mieszkali przy ulicy Kolejowej 4. Rodzice prowadzili sklep z kapeluszami i czapkami u zbiegu ulic Plebańskiej i Kolejowej. Przed wybuchem wojny Jerzy i Abraham uczęszczali do szkoły podstawowej im. Królowej Jadwigi, a po południu do chederu - szkoły żydowskiej.

W 1940 r. bracia pracowali jako robotnicy przymusowi przy porządkowaniu terenów przyszłego obozu KL Auschwitz. Jesienią tego samego roku Abraham trafił do obozu pracy w Annaberg. Pozostała część rodziny została wysiedlona w 1941 r. do Chrzanowa, a stamtąd Jerzy trafił do obozu pracy Blechhammer, gdzie spotkał Abrahama. Wspólnie przeszli przez obozy m.in. w Zwittau oraz Gross-Rosen. W maju 1945 zostali wyzwoleni przez Armię Czerwoną w obozie Reichenbach.

Po wojnie na krótko wrócili do Oświęcimia, w poszukiwaniu członków swojej rodziny. Niestety z czworga rodzeństwa przeżył jedynie Jerzy i Abraham. Z Polski wyjechali wprost do Czechosłowacji, gdzie uczyli się zawodu, a w marcu 1949 r. przyjechali do Izraela. Jerzy ożenił się w 1950 r. z Gerdą Fisch i oboje zamieszkali w Tel Awiwie, przenosząc się później do Ramat Gan. W Czechosłowacji Jerzy zdobył zawód elektryka i potem, już w Izraelu prowadził własną firmę zajmującą się serwisem lodówek i urządzeń do klimatyzacji. W 1990 r. przeszedł na emeryturę. W Izraelu Abraham ożenił się z oświęcimianką - Ester Schnur. Pracował jako kierownik przedsiębiorstwa autobusowym Egged oraz jako wulkanizator. Obecnie jest na emeryturze.

Obaj bracia mieszkają blisko siebie w Ramat Gan, są wdowcami. Abraham ma syna i 3 wnuków, natomiast Jerzy ma syna i córkę oraz 4 wnuków.

Jerzy (b. 1925) and his older brother Abraham (b. 1922) were born in Oświęcim. They lived on 4 Kolejowa St. with their parents, Leopold Feiner and Eva Appel, and two other siblings. Their parents owned a store with hats and caps. Before the outbreak of World War II, Abraham and Jerzy went to the Królowa Jadwiga primary school and to a Jewish school in the afternoon.

In 1940, the brothers were made to do forced labor for the clean-up operation in the area that would be added to the Auschwitz concentration camp. In the autumn of

HAMUTAL DAVIDI

that year, Abraham was taken to the Annaberg labor camp. In 1941, his family was deported to Chrzanów and from there Jerzy was taken to the Blechhammer labor camp where he re-united with Abraham. Together they went through many camps including Zwittau and Gross-Rosen. In May 1945, they were liberated by the Red Army from the Reichenbach camp.

After the war, they briefly returned to Oświęcim to search for their relatives. They found that they were the only survivors from their entire family. They left Poland for Czechoslovakia, where they learned trades. In March 1949, they arrived in Israel. Jerzy married Gerda Fisch in 1950 and the brothers lived in Tel Aviv, later to move to Ramat Gan. While in Czechoslovakia, Jerzy had become an electrician and in Israel he es-

tablished his own company servicing refrigerators and air-conditioners. He retired in 1990. In Israel, Abraham married Oświęcim-born Ester Schnur. He worked as a driver in the Egged bus company and an employee in a tyre company. He is also currently retired.

Today both brothers are widowers and live close to each other in Ramat Gan. Abraham has a son and 3 grandchildren and Jerzy has a daughter, a son, and 4 grandchildren.

Na zdjęciu powyżej od lewej: Adela Huppert, Rywka Gerskovich (córka Hadasy) oraz Hadasa Domb wraz z wnukiem Tamirem Gerskovichem, Givatayim 2008.

WIKTOR BORGER

Wiktor urodził się w 1928 r. w Oświęcimiu, jako syn Leopolda Abrahama Borgera, który handlował sukniem i Idy Holtzer, która pracowała w banku jako urzędniczka. Wiktor wraz z rodzicami i czworgiem rodzeństwa mieszkał przy ulicy Solnej 6. Wiktor chodził do szkoły im. Klementyna Tańska-Hoffmanowa primary school on Chrzanowska St.

W 1941 r. został wysiedlony wraz z całą rodziną do Będzina. Od 1943 r. został wysłany do obozów w Blechhammer, później Gross Rosen i Buchenwaldzie, gdzie został wyzwolony przez Amerykanów 11 IV 1945 r. Pozostała część jego rodziny zginęła w KL Auschwitz.

Po wyzwoleniu Wiktor przebywał w Niemczech w obozie dla przesiedleńców (dipisów) w Landsbergu, znajdującym się wówczas na terenie amerykańskiej strefy okupacyjnej, gdzie uczył się zawodu. W 1947 r. wyjechał z Niemiec i próbował przedostać się nielegalnie do Palestyny. Statek Teodor Herzl – którym płynął – został jednak zatrzymany przez Anglików w okolicach Tel Awiwu, a Wiktor wraz z innymi emigrantami został osadzony w obozie na Cyprze, gdzie spędził 8 miesięcy. Do Palestyny dotarł w końcu legalnie, w grudniu 1947 r. Później, po powstaniu Izraela, spędził 2 lata w izraelskim wojsku.

Zmienił także imię na Zeew. W 1956 r. ożenił się z Marią Mandel. Przez całe zawodowe życie pracował jako elektryk w przedsiębiorstwie autobusowym Dan. W roku 1990 w wieku 62 lat przeszedł na emeryturę. Ma 2 dwoje dzieci – syna i córkę oraz 6 wnuków. Po wojnie był trzykrotnie w Oświęcimiu (1989, 1995 i 2000).

HANUTAL DAVIDI

Victor was born in 1928 in Oświęcim. His parents were Leopold Abraham Borger, a cloth merchant and Ida Holtzer, who worked as a clerk. Wiktor lived with his parents and four siblings on 6 Solna St. He went to the Klementyna Tańska-Hoffmanowa primary school on Chrzanowska St.

In 1941, the family was deported to Będzin. In 1943, Victor was sent to Blechhammer labor camp, later being transferred to the Gross Rosen concentration camp and finally the Buchenwald concentration camp, where

he was liberated by the American army on 11 April 1945. Victor's parents and siblings were all murdered at Auschwitz-Birkenau death camp.

After liberation Victor stayed in the Landsberg DP camp in the American Zone of Occupied Germany until 1947. Then, he tried to reach Palestine, an act considered "illegal" by the British Mandate authorities in Palestine. He was caught near Tel Aviv by the British blockade which seized "illegal" immigrant ship called Theodor Herzl and spent eight months in a British detention camp in Cyprus, finally making it to Palestine in December 1947 legally. He was in the Israeli army for two years, changing his name to Zeev, and subsequently worked all his professional life

as an electrician in the Dan bus company. In 1990, he retired at the age of 62. He has 2 children, a son and a daughter, and 6 grandchildren. Victor visited Oświęcim three times after the war, in 1989, 1995 and 2000.

In the photo above: Victor Borger with grandson Yuval Dikstein, Hod HaSharon, 2008.

ESTER LAHAT

Esther was born in 1924 in Oświęcim. Her parents were Shalom Kohane and Berta Goldberg. Shalom worked in the town's Jewish community office. The family lived on 13 Berka Joselewicza St., with Esther attending Królów Jadwiga primary school. In 1941 Esther and her family were deported to Sosnowiec, and later were forcefully moved to a ghetto in the nearby suburb of Środula. In the ghetto she was employed at a tailor's workshop, repairing coats and bags for the German army. In May 1943 Esther was sent to a labor camp in

Annaberg and from there to the Auschwitz-Birkenau death camp in November 1943. On 17 January 1945 she and other inmates was evacuated from the camp and forced on a death march to Wodzisław Śląski and from there to Malchow in Germany, where she was liberated by the Red Army on 2 May 1945.

After the war she returned to her hometown for a short time, where she met her future husband, Lolek Lehrhaft, who also came from Oświęcim. The couple soon left Oświęcim, traveling through Czechoslovakia and arriving at Föhrenwald in the American Zone of Occupied Germany, where they got married in the Föhrenwald Displaced Persons' camp. In 1946 Esther and Lolek boarded a ship from Marseilles, France to Palestine. This was considered illegal by the British Mandate forces in Palestine at the time and they were arrested on the way and imprisoned a British detention camp in Cyprus, where their son, Shalom, was born. They finally reached their destination in the following year.

Initially Esther and Lolek lived and worked in kibbutz called Ashdod Yaakov, before moving to Yafo, outside Tel Aviv and later Holon. In Israel they Hebraized their family name to Lahat. Esther was a kindergarten teacher throughout her entire professional life. Today she lives in a retirement home in Bat Yam, and has 2 children, 6 grandchildren and 1 great-grandson.

Po wojnie wróciła na krótki czas do rodzinnego miasta, gdzie poznała swojego przyszłego męża – Lolkę Lehrhafta, także oświęcimianina. Jednak jeszcze w 1945 r. razem, przez Czechosłowację wyjechali do niemieckiego Föhrenwald, będącego wówczas częścią amerykańskiej strefy okupacyjnej. W tamtym obozie dla przesiedleńców (dipisów) pobrali się. W 1946 r. oboje wypłynęli z Marsylii w stronę Palestyny, lecz zostali zatrzymani w brytyjskim obozie na Cyprze, gdzie urodził się ich syn Szalom.

Do celu swojej podróży dotarli w kolejnym roku.

Na początku mieszkali i pracowali w kibucu położonym na południu – Aszdod Jaakow, następnie w Jaffie i Holonie. W Izraelu zmienili swoje nazwisko na Lahat. Ester przez całe swoje zawodowe życie była przedszkolanką. Obecnie mieszka w domu opieki w Bat Jam. Ma 2 dzieci, 6 wnuków i 1 prawnuka.

GUY YITZHAKI

Annaberg and from there to the Auschwitz-Birkenau death camp in November 1943. On 17 January 1945 she and other inmates was evacuated from the camp and forced on a death march to Wodzisław Śląski and from there to Malchow in Germany, where she was liberated by the Red Army on 2 May 1945.

After the war she returned to her hometown for a short time, where she met her future husband, Lolek Lehrhaft, who also came from Oświęcim. The couple soon left Oświęcim, traveling through Czechoslovakia and arriving at Föhrenwald in the American Zone of Occupied Germany, where they got married in the Föhrenwald Displaced Persons' camp. In 1946 Esther and Lolek boarded a ship from Marseilles, France to Palestine. This was considered illegal by the

Na zdjęciu powyżej: Wiktor Borger wraz ze swoim wnukiem Yuvałem Diksteinem, Hod ha-Szaron 2008.

JAKUB TADANIER

Jakub urodził się w 1921 r. w Oświęcimiu. Był najmłodszym dzieckiem z siedmiorga rodzeństwa. Wraz z rodziną mieszkał przy ulicy Kolejowej, tuż obok kościoła parafialnego. Tadanierowie byli rodziną chasydzką, związaną z odłamem bobowskim. Przed południem Jakub uczęszczał do szkoły powszechnej im. Królowej Jadwigi, a po południu do chederu (żydowskiej szkoły), znajdującego się na ulicy Berka Joselewicza, który prowadził jego szwagier, Dawid Kremnitzer, chasyd z Belz.

W 1941 r. rodzinę Tadanierów wysiedlono do Sosnowca, a stamtąd Jakub trafił do obozów pracy: Blechhammer i Gräditz. W maju 1945 r. został - wraz z siostrą - wyzwolony przez Armię Czerwoną w obozie pracy w Langenbielau. Zagładę przeżył jedynie on i jego siostra, która po wojnie wyjechała na krótko do Izraela, a później do USA.

Po zakończeniu wojny Jakub, przez krótki czas mieszkał w Bielawie, skąd nielegalnie, poprzez Czechosłowację przedostał się do Niemiec. W 1948 r. wyjechał z Francji - również nielegalnie - statkiem do Izraela i od razu trafił na rok do wojska w Jerozolimie, gdzie walczył w wojnie o niepodległość. W 1951 r. ożenił się z Cylą Reingold.

Po ślubie zaczął pracować w fabryce swojego szwagra, a później założył własną. Jego firma - Tadnir (hebrajska forma jego nazwiska), znajduje się w Jawne i produkuje opakowania plastikowe.

Obecnie, wraz ze swoją żoną mieszka w Ramat Gan. Ma 2 dzieci oraz 4 wnuków. Jakub, pomimo swoich 88 lat wciąż pracuje na część etatu w swojej fabryce.

ZOLTAN SOLI FORDI

Jacob was born in 1921 in Oświęcim. He was the youngest of 7 children. The Tadaniers lived on Kolejowa St., just opposite the parish church. They were a Bobover Hasidic family. In the mornings, Jacob went to the Polish Królowa Jadwiga school and in the afternoon, he went to a religious school (cheder) on Berka Joselewicza St. The school was run by his brother-in-law David Kremnitzer, who was a member of the Belzer Hasidic community.

In 1941, the Tadaniers were deported to Sosnowiec. From there, Jacob was taken to German labor camps including Blechhammer and Gräditz. He was liberated by the Red Army together with his sister in the Langenbielau labor camp. They were the only two members of the family to survive the Holocaust. Jacob's sister briefly went to Israel and then immigrated to the USA.

After the war, Jacob stayed briefly in Bielawa and then managed to get to Germany by illegally crossing the borders through Czechoslovakia. In 1948, he left for Israel from France, on an "illegal" immigrant ship, operated by the Mossad, who ran the clandestine immigration operations. He immediately joined the Israeli army in

Jerusalem and fought in the War of Independence. In 1951, Jacob married Tzila Reingold. After the wedding, he worked at his brother-in-law's factory and later established his own business. His company called Tadnir (the Hebrew version of his surname) manufactures plastic packaging in Yavne.

Today, Jacob lives in Ramat Gan with his wife. He has 2 children and 4 grandchildren. Despite being 88 years old, he still works part-time in his factory.

JAN LILIENTAL

Jan's parents, Julian Liliental and Bronisława Blumenfrucht, lived on 6 Kolejowa St. in Oświęcim. Jan was born in 1928 in Krakow but soon was brought to Oświęcim, where he later went to the Łukasz Górnicki primary school.

Two days before World War II broke out, the family escaped to the East via Krakow, Sandomierz, and Lvov. Later, they were exiled by Soviet authorities to Siberia and

Khazakhstan. They returned to Poland in January 1946 and resided in Katowice. In the same year, Jan went to Italy with the help of Dror, a Zionist youth organization. He worked as a driver in the UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Agency) in Italy, Austria, Germany, and Czechoslovakia.

Jan came to Israel in 1948 and immediately joined the army. His parents reunited with him in 1950. The Lilientals first lived in Hadar Yosef and later moved to Tel Aviv.

Jan worked as a mechanic in various military factories. In 1993, he retired. Today, Jan Liliental lives in Moshav Matzor, near Petach Tikva. He has 2 children, a son and a daughter, and 5 grandchildren.

Rodzice Jana - Julian Liliental i Bronisława Blumenfrucht - mieszkali w Oświęcimiu przy ulicy Kolejowej 6, a potem przy Rynku Głównym 16. Jan urodził się w 1928 r. w Krakowie, ale już po kilku dniach zamieszkał w Oświęcimiu, gdzie później uczęszczał do szkoły podstawowej im. Łukasza Górnickiego.

Dwa dni przed wybuchem wojny rodzina uciekła na wschód, w stronę Krakowa, Sandomierza, potem Lwowa. Później zostali zesłani na Syberię i do Kazachstanu. Do Polski wrócili w styczniu 1946 r. i zamieszkali w Katowicach. W 1946 r. Jan, za pośrednictwem syjonistycznej organizacji młodzieżowej Dror wyjechał do Włoch, natomiast jego rodzice pozostali w Katowicach do 1950 r. Po wyjeździe z Polski, Jan pracował m.in. jako kierownik w UNRRA (Agenda ONZ do Spraw Pomocy i Odbudowy) we Włoszech, Austrii, Niemczech, Czechosłowacji.

W 1948 r. przyjechał do Izraela i trafił od razu do służby wojskowej. Jego rodzice dołączyli do niego w 1950 r. Lilientalowie mieszkali początkowo w Hadar Josef, a potem w Tel Awiwie. W Izraelu Jan pracował jako mechanik, głównie w fabrykach wojskowych. W 1993 r. przeszedł na emeryturę. Obecnie mieszka w Moszaw Mazor, w okolicach Petach Tikwy. Ma 2 dzieci - syna i córkę oraz 5 wnuków.

ZOLTAN SOLI FORDI

RACHEL JAKIMOWSKI

Rachel urodziła się w 1923 r. w Oświęcimiu w rodzinie ortodoksyjnej. Jej rodzice - Natan Edelstein i Regina Posner - oraz Rachel wraz czwórką rodzeństwa mieszkali przy ulicy Sienkiewicza 3. Na tej samej ulicy, pod numerem 1 jej rodzice prowadzili cukiernię i delikatesy. Rachel ukończyła w Oświęcimiu szkołę podstawową im. Klementyny z Tańskich Hoffmanowej, uczęszczała także do ortodoksyjnej szkoły dla dziewcząt Bejt Jaakow.

Wiosną 1941 r. rodzina została wysiedlona do Sosnowca, potem przesiedlona do getta w Środuli. W 1943 r. Rachel wysłano do obozu pracy w Gräben, natomiast stamtąd, początkiem lutego 1945 r. dotarła w tzw. marszach śmierci do Bergen-Belsen, gdzie została wyzwolona 15 IV 1945 r. Jej cała najbliższa rodzina została zamordowana w KL Auschwitz.

We wrześniu 1945 r. zamieszkała w Belgii, a 1 kwietnia 1947 r. - na pokładzie statku Teodor Herzl - wraz z innymi nielegalnymi imigrantami wypłynęła z francuskiego Tulon w kierunku Palestyny. Niestety po dotarciu do celu, Brytyjczycy deportowali wszystkich jego pasażerów do obozu na Cyprze. Tam też Rachel wyszła za mąż za lochaka Jakimowskiego, a w sierpniu 1948 r. oboje dotarli szczęśliwie do Izraela.

Ich ówczesne położenie materialne było bardzo ciężkie. Lochak trafił od razu na rok do izraelskiej armii i brał udział w wojnie o niepodległość. Rachel pracowała w fabryce swetrów, a potem jako pokojówka w hotelu Dan w Tel Awiwie. W okresie późniejszym mąż, który zdobył w Izraelu wykształcenie prawnicze otworzył w 1961 r. własną kancelarię w której nadal pracuje. Rachel ze swoim mężem mieszkają w Bat Jam, mają 2 córki, 5 wnuków i 14 prawnuków.

GUY YITZHAKI

Rachel was born in 1923 into an Orthodox Jewish family in Oświęcim. Together with her parents, Nathan Edelstein and Regina Posner, and four siblings, she lived on 3 Sienkiewicza St. The family also owned the house next door, where they had a bakery and delicatessen. Rachel completed her primary education at the Klementyna Tańska-Hoffmanowa school and went to the Beth Yaakov school for the Orthodox Jewish girls.

In the spring of 1941 the family was deported to Sosnowiec and subsequently resettled in the nearby Środula ghetto. In 1943, Rachel was sent to a forced labor camp in Gräben and from there was forced on a death march to Bergen-Belsen concentration camp, where she was liberated on 15 April 1945. All of her immediate family was killed in the Auschwitz-Birkenau death camp.

In September 1945, Rachel arrived in Belgium and on 1 April 1947 she boarded the "illegal" immigrant ship, Teodor Herzl in Toulon, France, hoping to reach Palestine. As Britain, which controlled Palestine at the time, considered such immigration illegal, all the passengers on the ship were apprehended by the British navy and were sent to a British detention camp in Cyprus. During her time on the island she married Yitzhak Jakimowski, and in August 1948 the couple made it safely to Israel.

Initially Rachel and Yitzhak's financial situation was very difficult. Yitzhak joined the Israeli army immediately after their arrival and fought in the War of Independence. Rachel initially worked in a sweater factory and then as a maid in Dan Hotel in Tel Aviv. Later, Yitzhak completed a law degree and opened his legal practice in 1961, which he continues until today.

Rachel and Yitzhak live in Bat Yam and have 2 daughters, 5 grandchildren, and 14 great-grandchildren.

In the photo above: Rachel Jakimowski with two great-grandchildren: Lior (left) and Dana Frenkel, Rishon LeZion, 2008.

HENRYK SCHÖNKER

Henryk was born in 1931 in Krakow. His parents were Leon Schönker, a noted painter, and Mina Münz. Shortly before the outbreak of war, the Schönkers moved to Oświęcim. Henryk went to the Królowej Jadwigi primary school and his father and grandfather Józef ran the 'Agrochemia' chemical plant. The Schönkers lived on 36 and 41 Jagiellońska St.

At the beginning of the war, the family lived in Oświęcim and Leon Schönker became the head of the German-imposed Jewish Council of the Elders of the local Jewish community. In the beginning of 1941, the Schönkers were forced to flee the town. The family went through Krakow, Wieliczka, the ghettos in Tarnów and

Bochnia, and a special section of the Bergen-Belsen camp for foreign citizens. They were held in Bergen-Belsen as Palestinian nationals waiting for exchange, thanks to special documents they had managed to obtain. After the evacuation of Bergen-Belsen, they were liberated in Tröbitz, near Dresden, in April 1945.

After the war, Henryk came back to Oświęcim with his parents, younger sister Lusja, and grandmother Regina. His father reopened the 'Agrochemia' factory, but in 1949 it was nationalized as part of the Communist plan to liquidate private business in Poland. Leon Schönker was arrested and spent almost two years in prison. Henryk went to the Konarski High School in Oświęcim and to the University of Science and Technology in Krakow, where he received a degree as a mechanical engineer in 1955.

In the same year the family was permitted to leave Poland. They left for Vienna and, from there, Henryk moved to Israel in 1961. He worked as an engineer in the aviation industry until 1987. In 1963, he married Helena Kon.

Henryk Schönker has painted on the theme of the Holocaust since 1979. His memoirs "Touch of an Angel" were awarded the Historical Prize of the Polish weekly Polityka in 2006. Henryk and Helena live in Tel Aviv. They have 3 daughters and 10 grandchildren.

In the photo above: Henryk Schönker with his grandson, Ori Bar-Gil, Tel Aviv, 2008.

Henryk urodził się w 1931 r. w Krakowie, jako syn znanego artysty malarza Leona Schönkera oraz Miny Münz. Na krótko przed wybuchem II wojny światowej wraz z rodzicami przeniósł się do Oświęcimia i tutaj rozpoczął naukę w szkole podstawowej im. Królowej Jadwigi, a jego ojciec wraz z dziadkiem Józefem prowadzili rodzinną fabrykę chemiczną Agrochemia. Schönkerowie mieszkali przy ulicy Jagiellońskiej 36 i 41.

Na początku wojny rodzina mieszkała w Oświęcimiu, gdzie Leon Schönker stał na czele ustanowionej przez Niemców Rady Starszych Żydowskiej Gminy Wyznaniowej. W 1941 r. Schönkerowie zostają zmuszeni do ucieczki z miasta. W kolejnych etapach swoich wojennych losów trafiają do Krakowa, Wieliczki, getta w Tarnowie i Bochni oraz dzięki sfalszowanym dokumentom do specjalnego obozu dla cudzoziemców w Bergen-Belsen, jako tzw. obywatele palestyńscy czekający na wymianę. Po jego ewakuacji zostali wyzwoleni w kwietniu 1945 r. w Tröbitz w okolicach Drezna.

Po zakończeniu wojny Henryk wraz z rodzicami, młodszą siostrą Lusią i babcią Reginą powrócili do Oświęcimia. Ojciec ponownie uruchomił Agrochemię, jednak w roku 1949, w ramach likwidacji „prywatnej inicjatywy” w komunistycznej Polsce odebrano mu fabrykę. On sam został aresztowany i spędził w więzieniach blisko dwa lata. Henryk uczęszczał do Liceum im. Konarskiego w Oświęcimiu, a następnie studiował na Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, gdzie w roku 1955 otrzymał tytuł inżyniera mechanika. Tego samego roku rodzina otrzymała zezwolenie na wyjazd za granicę. Zamieszkali początkowo w Wiedniu, a w 1961 roku Henryk Schönker wyjechał do Izraela, gdzie do 1987 r. pracował jako inżynier w zakładach lotniczych w Lod. W 1963 roku poślubił Helenę Kon. Od roku 1979 Henryk Schönker maluje obrazy o tematyce Holocaustu. Jego wspomnienia zatytułowane „Dotknięcie anioła” otrzymały w 2006 r. Nagrodę Historyczną tygodnika „Polityka”. Henryk i Helena mieszkają w Tel Awiwie, mają 3 córki 10 wnuków.

Powyżej na zdjęciu: Henryk Schönker wraz ze swoim wnukiem Orim Bar-Gilem, Tel Awiw 2008.

HAMUTAL DAVIDI

SZOSZANA FREILICH

Rozalia urodziła się w 1942 r. Jej rodzice – Maurycy Körbel i Maria Spett poznali się na krótko przed wybuchem wojny, a ślub wzięli w 1940 r. Ok. 1941 r. zostali osadzeni w obozie pracy w Saybusch, gdzie urodziła się Rozalia i gdzie jej rodzice ukrywali niemowlę przez 6 miesięcy na strychu. Później, przez kilka dni dziecko ukrywano u polskiej rodziny. Ostatecznie jednak małą Rozalię – która uprzednio cudem uniknęła śmierci z rąk Niemców – zgodziła się przyjąć do siebie Polka, wdowa, która podpisała volkslistę. Dziecko pozostało u niej aż do końca wojny.

Po wyzwoleniu rodzina zamieszkała w Oświęcimiu i prowadziła mały sklep spożywczy. Spotykali się jednak z przejawami antysemityzmu i groźbami pod swoim adresem. Postanowili wówczas opuścić Oświęcim. Wyjechali nielegalnie przez Czechosłowację do Niemiec i znaleźli się w obozie dla przesiedleńców (dipisów) w miejscowości Roding. W Niemczech pozostali do 1947 r. kiedy to zdecydowali się wrócić do Polski. Maurycy chciał połączyć się ze swoim młodszym bratem Kubą, który pozostał w Polsce. W Oświęcimiu Rozalia skończyła szkołę podstawową i rozpoczęła naukę w LO im. Stanisława Konarskiego. Körbelowie jednak wciąż odczuwali niechęć nieżydowskiego otoczenia. W końcu w 1957 r. rodzicom udało się uzyskać pozwolenie na wyjazd do Izraela. W Izraelu Rozalia – już jako Szoszana – pracowała w głównym oddziale Banku Leumi w Tel Awiwie, którego później była wieloletnią dyrektorką. Obecnie jest na emeryturze i mieszka z mężem Efraimem w Tel Awiwie. Ma 2 synów i 6 wnuków.

ZOLTAN SOLI FORDI

Rozalia was born in 1942 to Maurycy Körbel and Maria Spett. They met shortly before the war and got married in 1940 but were soon sent to a forced labor camp in Saybusch. Rozalia was born at the camp, and was hidden for six months in an attic, as well as staying with a Polish family for several days. Baby Rozalia was then sheltered by a Polish widow with whom she remained until the war ended.

After liberation Rozalia was reunited with her family, who moved back to Oświęcim, where they had a small grocery store. However, the antisemitism and threats they experienced made them decide to leave the town. The family illegally crossed the borders of Czechoslovakia and Germany to reach a Displaced Persons' camp in Roding. They stayed in Germany until 1947, when they decided to return to Poland to be with Rozalia's uncle, Kuba.

In Oświęcim, Rozalia completed primary school and went to the Konarski High School. However the anti-semitism and hostile attitudes of non-Jews around them persisted, and in 1957 Rozalia's parents managed to obtain a permit to leave Poland for Israel. Rozalia later changed her name to Shoshana, and worked in the main branch of Bank Leumi in Tel Aviv, becoming its director for many years. Today she is retired and lives with her husband, Ephraim, in Tel Aviv. She has 2 sons and 6 grandchildren.

TOWA BERLINSKI

Tova was born as Gusta Wolf in 1915 in Oświęcim, to Samuel and Gizela (nee Horowitz.), who owned a furniture shop. Tova's family was Hasidic and lived on 13 Zaborska St. In 1932 the family moved to Krakow, and right before the war they settled in Sosnowiec, where Tova married Eliash Berliński. Both were involved in the Revisionist party of the Zionist movement and they decided to leave for Palestine. Almost all of her family who stayed in Poland were killed in Auschwitz-Birkenau death camp.

Traveling via Italy, Tova and Eliash managed to get to Palestine in September 1938. They initially lived in Netanya, then for two years in the Betar Pioneer Platoon in Rosh Pina in the Galilee, later in Herzliya and finally settled in Tel Aviv.

Tova worked in a factory producing labels and as a waitress, and Eliash was a construction worker and later employed in a fur dyeing factory. Eliash joined the army during the War of Independence and Tova started working for the Ministry of Defense. Later, Eliash received a law degree and worked in the Ministry of Trade and Industry, eventually starting his own legal practice.

Gradually Tova developed her artistic skills. She attended drama school at the Habima Theater in Tel Aviv, performed at the Cameri Theater, as well as studied painting in Paris

and at the Bezalel Academy of Fine Arts, in Jerusalem. She was honored with numerous awards, including the Jerusalem Prize (1963) and the Mordechai Ish-Shalom Prize for her unique contribution to art (2000).

At present Tova lives and works in Jerusalem. Despite her age, she never misses a chance to visit Oświęcim and meet with many of her friends.

Towa urodziła się w 1915 r w Oświęcimiu jako Gusta Wolf, córka Samuela i Gizeli z domu Horowitz. Pochodzi z chasydzkiej rodziny, a rodzice prowadzili sklep meblowy. Gusta wraz z rodziną mieszkała na Podstawiu, przy ulicy Zaborskiej 13. W roku 1932 rodzina przeniosła się do Krakowa, a tuż przed wojną do Sosnowca, gdzie w 1938 r. Towa wyszła za mąż za Eliasza Berlińskiego. Oboje, związani wówczas z syjonistycznym ruchem rewizjonistycznym postanowili wyjechać do Palestyny. Niemalże cała jej rodzina, która pozostała w Polsce została zamordowana w KL Auschwitz.

Towa i Eliasz poprzez Włochy – jako nielegalni imigranci – dotarli do Palestyny w październiku 1938 r. Przez pierwszy – niezwykle dramatyczny okres – mieszkali w Netanii, przez 2 lata byli związani z plugą – drużyną organizacji rewizjonistycznej Betar w Rosz Pina w Galilei, później przenieśli się do Hercliji, a w końcu do Tel Awiwu. Towa pracowała m.in. w fabryce etykiet i jako kelnerka, a jej mąż jako robotnik budowlany oraz w farbiarni futer. Podczas wojny o niepodległość mąż trafił do wojska, a Towa zaczęła pracować w Ministerstwie Obrony. Mąż Towy – Eliasz ukończył studia prawnicze i rozpoczął pracę w Ministerstwie Handlu i Przemysłu, a później otworzył własną kancelarię.

Towa równolegle rozwijała swoje artystyczne pasje. Uczęszczała do szkoły dramatycznej przy teatrze Habima w Tel Awiwie, występowała w teatrze Cameri, studiowała malarstwo w Paryżu i jerozolimskiej Akademii Sztuk Pięknych Becalel. Za swoją działalność artystyczną została uhonorowana szeregiem prestiżowych izraelskich nagród m.in. Jerusalem Prize (1963), Mordechaj Isz Szalom za całokształt twórczości i znaczący udział w rozwoju sztuki (2000).

Obecnie mieszka i tworzy w Jerozolimie. Pomimo swojego wieku, przy każdej nadającej się okazji odwiedza Oświęcim, gdzie ma wielu znajomych i przyjaciół.

ZOLTAN SOLI FORDI

TUSIA WOLF

Tusia urodziła się w 1925 r. w Oświęcimiu w ortodoksyjnej rodzinie. Jej rodzicami byli Mosze Hirschprung i Chaja Rywka Englander. Rodzina mieszkała przy ulicy Klucznikowskiej 1, gdzie ojciec prowadził także sklep jubilerski. W Oświęcimiu Tusia ukończyła szkołę podstawową im. Królowej Jadwigi, a na krótko przed wybuchem wojny rozpoczęła również naukę w religijnej szkole dla dziewcząt Bejt Jaakow.

W roku 1941 wraz z rodziną została wysiedlona do Sosnowca, a stamtąd trafiła do obozów pracy w Gogolinie oraz Bad Kudowa. Jesienią 1943 r. przeniesiono ją do Langenbielau, gdzie w maju 1945 r. została wyzwolona. Tuż po wojnie w Dzierżoniowie poznała Julka Wolfa, swojego przyszłego męża. Po wyzwoleniu wróciła w pierwszej kolejności do Sosnowca, a później do Oświęcimia. Po wyjeździe z Polski krótko mieszkała razem z siostrą Elą w niemieckim Schwandorfie. Tusia pracowała wówczas w tamtejszym szpitalu. W 1947 r. ponownie wróciła do Polski, do Krakowa, ale po otrzymaniu certyfikatu do Palestyny wyjechała jeszcze tego samego roku. Do Tel Awiwu przyjechała w 1947 r. W Izraelu pracowała w wojsku, potem w fabryce czekolady. Tam również spotkała ponownie Julka, który dotarł do Palestyny przez Cypr. Tusia i Julek pobrali się w 1949 r. i zamieszkali w Tel Awiwie, a później w Holonie. Od 1956 – przez kolejne 40 lat – prowadzili w Tel Awiwie rodzinny interes, sklep żelazny. Tusia i Julek mieszkają w Tel Awiwie, mają 3 córki i 2 synów, 13 wnuków i 10 prawnuków.

OMER POLAK

Tusia was born in 1925 into an Orthodox Jewish family in Oświęcim. Her parents were Moshe Hirschprung and Chaya Rivka Englander, and the family lived on 1 Klucznikowska St., where Moshe also had a jewelry shop. Tusia went to the Królowa Jadwiga primary school and was attending the Beth Yaakov religious school for girls when war broke out.

In 1941, Tusia and her family were deported to Sosnowiec and from there she was sent to forced labor camps in Gogolin and Bad Kudowa. In the autumn of 1943, she was transferred to Langenbielau forced labor camp, from where she was liberated in May 1945.

After liberation, Tusia first returned to Sosnowiec and then went to Oświęcim. She also met her future husband, Julek Wolf, soon after she had been liberated. Leaving Poland, Tusia stayed briefly with her sister, Ela, who lived in Schwandorf, Germany, where Tusia worked in a local hospital. In 1947, she came back to Poland and resided in Krakow but left for Palestine in the same year, having obtained the necessary British immigration certificate. She arrived at Tel Aviv, and later started working for the army and then in a chocolate factory. She had traveled separately from Julek, who had been imprisoned in a detention camp in Cyprus by the British, but they were eventually reunited and got married in 1949. They lived in Tel Aviv, and later in Holon. In Tel Aviv they ran a hardware shop for 40 years.

Tusia and Julek have 3 daughters, 2 sons, 13 grandchildren and 10 great-grandchildren.

GITA WEISLER

Gita was born in 1921 in Oświęcim to Yehuda and Regina Löwi. Before the war, the family lived on Piłsudskiego St. and Solna St. Gita's father had a haberdashery store on Kościelna St.

In 1941, Gita was deported to Sosnowiec with her family. Later, she was sent to labor camps in Gogolin, Ottmuth, and Ludwigsdorf where she was ultimately liberated. She stayed in Ludwigsdorf for a short time

and married Joseph Weisler. She returned to Oświęcim only for one day.

In 1947, she came to Israel. Her first years in the new country were very difficult. Like most of the survivors, Gita did not speak Hebrew and had no work experience. Her friends from Oświęcim gave her a job in their café in Jerusalem. Later, she took a librarian course and worked all her professional life in the public libraries.

Today, Gita lives in a retirement home in Bat Yam. She has 2 children, 7 grandchildren, and 3 great-grandchildren.

Gita urodziła się w 1921 r. w Oświęcimiu. Jest córką Jehudy i Reginy Löwi. Przed wybuchem wojny mieszkała wraz z rodziną przy ulicy Piłsudskiego i Solnej. Ojciec Gity prowadził przy ulicy Kościelnej sklep z dodatkami krawieckimi.

W 1941 r. Gita wraz z rodziną została wysiedlona do Sosnowca. Później wysłana do obozu pracy w Gogolinie, Ottmuth i Ludwigsdorf, gdzie została wyzwolona.

Tam też na krótko zamieszkała po wojnie i wyszła za mąż za Józefa Weislera. Do Oświęcimia wróciła wówczas tylko na jeden dzień.

W 1947 r. przyjechała do Izraela. Jej początkowe lata w nowym otoczeniu były bardzo trudne. Gita – podobnie jak większość ocalałych z Holocaustu – nie znała języka, nie miała zawodu. W znalezieniu pracy pomogli jej jednak znajomi z Oświęcimia, którzy prowadzili kawiarnię w Jerozolimie, w której Gita znalazła zatrudnienie. Później ukończyła kurs biblioteczny i przez całe zawodowe życie pracowała w zawodzie bibliotekarki miejskich w Jerozolimie.

Gita mieszka obecnie w domu opieki w Bat Jam, ma 2 dzieci, 7 wnuków i 3 prawnuków.

GUY YITZHAKI

ZYGMUNT FEILER

Zygmunt urodził się w 1911 r. w Oświęcimiu jako syn Anny Bild i Abrahama Feilera, który handlował tekstyliami. Rodzina mieszkała przy ulicy Klucznikowskiej 7. Zygmunt – który miał dwóch starszych braci i młodszą siostrę – pracował jako kamieniarz i rytownik w firmie kamieniarskiej w Oświęcimiu, a później w Bielsku. Jednak prawdziwą jego pasją była piłka nożna. Od 1926 r. rozpoczął grę w oświęcimskiej drużynie piłkarskiej Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego Kadima i szybko stał się jednym z jej najlepszych zawodników. Należał także do lewicowej organizacji syjonistycznej He-Chaluc. Przed wybuchem wojny mieszkał i pracował w Bielsku, gdzie również trenował i grał w bielskim ha-Koach. W kampanii wrześniowej walczył w wojsku polskim w okolicach Lwowa. Później trafił do niemieckich obozów pracy położonych na Dolnym Śląsku. W 1945 r. został wyzwolony w Faulbrück.

Po wojnie Zygmunt jedynie na kilka dni wrócił do Oświęcimia. Później wyjechał do Włoch, gdzie pracował w UNRRA (Agenda ONZ do Spraw Pomocy i Odbudowy). Tam także w 1946 r. ożenił się z Anną Einhorn, także oświęcimianką. Do Izraela oboje przyjechali w 1948 r. W Izraelu założył i prowadził swój własny zakład kamieniarski. Przez wiele lat pełnił funkcję prezesa Stowarzyszenia Byłych Mieszkańców Oświęcimia w Izraelu. Zygmunt mieszka w Tel Awiwie, ma syna i 2 wnuków.

GUY YITZHAKI

Zygmunt was born in 1911 in Oświęcim to Anna Bild and Abraham Feiler, a textile merchant. Zygmunt had two older brothers and a younger sister, and the family lived on 7 Klucznikowska St. Before the war Zygmunt worked as a stonemason and engraver at a stonemason's company in Oświęcim and later in Bielsko. Zygmunt's true passion, however, was soccer. He started to play with Kadimah, Oświęcim's Jewish sports club, and soon became one of its top players. When he lived and worked in Bielsko he trained and played with the local Jewish sports club, Hakoach. He was also a member of Hechalutz, a Zionist youth movement. During the German invasion of Poland in September 1939 Zygmunt fought in the Polish army near Lvov, and after his capture was transferred to various German labor camps in Lower Silesia. In 1945 he was liberated in Faulbrück camp.

After the war Zygmunt returned to Oświęcim but only stayed for a few days. He went to Italy, where in 1946 he married Anna Einhorn, who was also from Oświęcim, and he worked for the UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Agency). Zygmunt and Anna moved to Israel in 1948, where he established his own stonemason's workshop. Zygmunt lives in Tel Aviv and has a son and 2 grandsons. For many years he was the president of the Association of Former Residents of Oświęcim.

In the photo above: Zygmunt Feiler with his grandson, Boaz Feiler, Tel Aviv, 2008.

SABINA ROSENBACH

Sabina was born in 1928 into an Orthodox Jewish family in Oświęcim, with 2 older brothers and 3 younger sisters. Her mother was Amalia Wulkan and her father Mendel Leser, who was involved in the trade of farming goods. Before the war, the Lesers lived on 8 Sienkiewicza St., and Sabina went to the Królowa Jadwiga primary school followed by the Beth Yaakov religious school for Orthodox girls.

Sabina urodziła się w 1928 r. w Oświęcimiu w rodzinie ortodoksyjnej. Jest córką Mendla Lesera i Amalii Wulkan. Jej ojciec zajmował się handlem produktami rolnymi. Sabina była jedną z pięciorga rodzeństwa (2 starszych braci i 3 młodsze siostry). Przed wybuchem wojny rodzina Leserów mieszkała przy ulicy Sienkiewicza 8, a Sabina uczęszczała do Szkoły im. Królowej Jadwigi, jak również do religijnej szkoły dla dziewcząt Bejt Jaakow.

W chwili wybuchu wojny Leserowie uciekli z Oświęcimia z zamiarem dotarcia do Lwowa. Zostali jednak zatrzymani przez wojska niemieckie w Kolbuszowej i pod koniec 1939 wrócili do Oświęcimia. W marcu 1941 r. rodzina została wysiedlona do Chrzanowa, a na początku 1942 r. Sabinę wywieziono wprawdzie do Sosnowca, a stamtąd do kolejnych obozów pracy w Schönberg, Gräben oraz Bergen-Belsen, gdzie została wyzwolona w kwietniu 1945 r. Zagładę przeżył – prócz Sabiny – jedynie jej brat Tulek.

Po wojnie Sabina przebywała na terenie Niemiec w obozie dla przesiedleńców (dipisów) w Bergen-Belsen, będącym wówczas częścią amerykańskiej strefy okupacyjnej. W miejscowości Celle skończyła natomiast szkołę o profilu chemiczno-biologicznym. W lipcu 1949 r. wyjechała do Izraela, gdzie rozpoczęła pracę w Ministerstwie Rolnictwa w Tel Awiwie jako fitopatolog. 24 września 1950 r. wyszła za mąż za Jakuba Rosenbacha.

Obecnie Sabina Rosenbach mieszka w Holonie i wciąż pracuje jako wolontariuszka w bibliotece na Uniwersytecie Bar Ilan w Ramat Gan. Ma 2 dzieci oraz 5 wnuków.

ZOLTAN SOLI FORDI

When the war broke out the Lesers fled Oświęcim in an attempt to reach Lvov. However they were caught by German soldiers in Kolbuszowa near the end of 1939 and sent back to their hometown. In March 1941, the family was deported to Chrzanów, and Sabina was sent to Sosnowiec at the beginning of 1942. Later she was forced to live and work in several forced labor camps, including Schönberg, Gräben, as well as Bergen-Belsen concentration camp, where she was liberated in April 1945. Along with her brother, Tulek, Sabina was the only member of the Leser family to survive the Holocaust.

After the war Sabina lived in Bergen-Belsen's DP camp, in the British Zone of Occupied Germany and then moved to

Celle, near Hannover, where she graduated from a technical school specializing in biology and chemistry. In July 1949, she left Germany for Israel, where she worked at the Ministry of Agriculture in Tel Aviv. She married Jacob Rosenbach on 24 September 1950.

Today Sabina lives in Holon and is still active as a volunteer in the library of Bar Ilan University in Ramat Gan. She has 2 children and 5 grandchildren.

Na zdjęciu powyżej: Zygmunt Feiler wraz z wnukiem Boazem Feilerem, Tel Awiw 2008.

WYSTAWA NOWE ŻYCIE NEW LIFE EXHIBITION

Koncepcja / Concept
Tomasz Kuncewicz

Kuratorzy / Curators
Tomasz Kuncewicz, dr Artur Szyndler

Tekst / Text
dr Artur Szyndler

Tłumaczenie na język angielski / English translation
Maciek Zabierowski

Tłumaczenie z języka hebrajskiego / Hebrew translation
Vladimir Margulis

Edycja / Editing
Ivy Barsky, Magdalena Bendowska, Tomasz Kuncewicz, Yitzhak Mais, Shiri Sandler

Fotografie / Photography
HAMUTAL DAVIDI:
Wiktor Borger, Henryk Schönker, Abraham Feiner, Jerzy Feiner

ZOLTAN SOLI FORDI:
Tova Berlinski, Szoszana Freilich, Jan Liliental, Sabina Rosenbach,
Elina Shaked, Jakub Tadanier

OMER POLAK:
Tusia Wolf

GUY YITZHAKI:
Hadasa Domb, Zygmunt Feiler, Adela Huppert, Rachel
Jakimowski, Ester Lahat, Elinoar Paleiov, Gita Weisler, Lola Bodner

Film
Vladimir Margulis

Edycja video / Video editing
Tomasz Kuncewicz, Vladimir Margulis, Łukasz Szymański (Artfilm, Kraków),
Artur Szyndler, Maciek Zabierowski

Obsługa techniczna / Technical support
Sun Video, Tel Aviv

Projekt graficzny / Exhibition design
Piotr Gajek, Acus, Kraków

SERDECZNE PODZIĘKOWANIA DLA BYŁYCH MIESZKAŃCÓW OŚWIĘCIMIA
I ICH RODZIN W IZRAELU ZA POMOC PRZY TWORZENIU WYSTAWY.

WE EXTEND OUR DEEPEST THANKS TO THE FORMER RESIDENTS OF OŚWIĘCIM
AND THEIR FAMILIES IN ISRAEL FOR THEIR HELP ON THIS PROJECT.

Specjalne podziękowania za pomoc przy realizacji projektu w Izraelu
With special thanks for help in Israel during this project
Adina Bar-On, Hamutal Davidi

© Centrum Żydowskie w Oświęcimiu / Auschwitz Jewish Center

Okladka / Cover
zdjęcie archiwalne: Yossi Volanski, Jaffa, ok. 1950. Ze zbiorów Zygmunta Feilera.
archival photo: Yossi Volanski, Yafo, c. 1950. Zygmunt Feiler private collection.

Adela Huppert, Bat Yam 1950. Ze zbiorów Adeli Huppert.
Adela Huppert, Bat Yam 1950. Adela Huppert private collection.

Sponsorzy / Sponsors:

TASK FORCE FOR
INTERNATIONAL
COOPERATION ON
HOLOCAUST
EDUCATION
REMEMBRANCE
AND RESEARCH

Nicromet®

Patronat medialny / Media patronage:

www.wystawa-nowe-zycie.pl
www.new-life-exhibit.com

Centrum Żydowskie w Oświęcimiu / Auschwitz Jewish Center
Pl. ks. Jana Skarbka 5, 32-600 Oświęcim, www.ajcf.pl